

но ділити, взаємозалежність завдань, відмінності в цілях, відмінності в уявленнях і цінностях, відмінності в манері поведінки, в рівні освіти.

Стреси, на думку деяких фахівців – цей той тиск у світі, що призводить до стану емоційного дискомфорту. В управлінській літературі пропонують шляхи запобігання і подолання стресу та конфлікту в організаціях: налагодження особливо ефективних і надійних стосунків з керівником; потрібне розуміння його проблем і допомога йому в розумінні проблем його підлеглих; не варто погоджуватися з керівником або ким-небудь, хто починає висувати суперечливі вимоги. Необхідні додаткові пояснення; інформування керівника або співробітників, що не ясні критерії оцінювання якості роботи; включення в графік робочого дня короточасні перерви для зміни ходу думок; уміння пояснити відмову, досягнувши межі, після якої співробітник не в змозі узяти на себе більший обсяг роботи.

Керівник повинен проявляти особливу проникливість, адже колектив – це середовище, яке потребує складної взаємодії, цілісності, складається із багатограних елементів. Людина може бути прекрасним робітником, але якщо вона при цьому проявляє невміння практикувати етикет, то неодмінно будуть негативні наслідки як для кар'єри, так і для іміджу колективу (організації). Тому так важливо розглянути етикет як вагомий складовий елемент організаційної культури, про що свідчить таке:

- для того, щоб представляти себе у найвигіднішому світлі;
- тому, що інколи ми не знаємо певних норм і правил прийнятої поведінки;
- тому, що навколишній світ змінюється і, як наслідок, змінюються правила поведінки.

Додаткові принципи і норми ділового етикету необхідні для врахування у щоденній роботі у змішаному колективі:

- У будь-якій компанії/ситуації найбільш важливою особою є клієнт чи покупець
- Особа, яка обіймає нижчу посаду, видається особі, яка обіймає вищу посаду. Ім'я найменш важливої особи називається останнім.
- Двері підтримуються для особи, що займає вищу посаду.
- Через двері, що обертаються, першим проходить співробітник, який має найнижчу посаду. Він рухає двері і чекає на старших співробітників.
- Вітаючи будь-кого, підніміться.
- Загальне правило для співробітників, які діють у ділових ситуаціях, де присутні і колеги-жінки: якщо ви ніколи не відсуваєте стілець, не цілуєте в щоку, не коментуєте зовнішній вигляд та ін., ви не маєте цього робити і до колега-жінок.
- У ділових ситуаціях жінки, як і чоловіки, тиснуть руки (клієнтам, покупцям, діловим партнерам та ін.)

Висновки. Будь-яка організація або товариство повинні, якщо хочуть процвітати та досягати успіхів, діяти та співпрацювати за певними правилами хоч би з однієї причини – для запобігання хаосу. Тому необхідно, щоб контакти як між окремими бізнесменами, так і між цілими фірмами, установами та компаніями здійснювалися відповідно до загальноприйнятих правил, звичаїв та форм їх планової організації. Організаційна культура – це особливий інструмент у руках менеджера керівника, який допоможе організації досягнути

ти успіхів, стабільності. Тому організаційну культуру потрібно вивчати, досліджувати, удосконалювати та формувати з особливими підходами. Вона повинна стати органічною частиною підприємства, важливим елементом внутрішнього середовища, знаряддям для кожного свідомого працівника.

Література

1. Буткевич Т.В. Д84 Кондоліктологія з основами психології управління : навч. посібн. / Т.В. Буткевич. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 456 с.
2. Співак В.А. Корпоративна культура / В.А. Співак. – СПб. : Изд-во "Питер", 2001. – 352 с.
3. Тимошенко Н.Л. Корпоративна культура: діловий етикет : навч. посібн. / Н.Л. Тимошенко. – К. : Вид-во "Знання", 2006. – 391 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Ильчук Г.И., Мацук О.В. Организационная культура: особенности формирования и оценки влияния на результат деятельности коллектива

Исследована роль организационной культуры, процесс формирования и влияния на эффективность деятельности коллектива. Умелое руководство развитием организационной культуры позволяет сформировать сильное деловое сообщество, которое сможет отвечать требованиям социума.

Организационная культура – особенный инструмент в руках менеджера, который поможет организации достичь успехов и стабильности.

Ключевые слова: организационная культура, система ценностей, принципы делового этикета, коллектив, эффективность.

Ilchuk G.I., Matsuk O.V. Organizational culture: forming features and estimation of influence on the results of activity of collective

A role of organizational culture, forming process and influence, is investigated on efficiency of activity of collective. Skilful management of the organizational structure development allows to form a healthy business community which will be able to meet the demands of the society. Organizational structure is a special managerial tool which will help the organization to achieve success and stability.

Keywords: organizational culture, system of values, principles of business etiquette, collective, efficiency.

УДК 336.11(09)477

Доц. С.М. Голубка, канд. екон. наук –

Університет банківської справи Національного банку України

ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ФІНАНСОУТВОРЕННЯ ЧАСІВ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Досліджено питання національних фінансів України через історичну призму української державності часів Козаччини. Висвітлено особливості творення інститутів національного фінансоутворення.

Ключові слова: податки, мито, Козацька скарбниця, Генеральний підскарбій.

Постановка проблеми. У наукових джерелах стверджується, що фінанси та фінансові відносини виникли з появою держави, для існування якої були потрібні певні ресурси – спочатку у вигляді натуральних податків і трудових повинностей, а потім у грошовій формі [9, с. 39]. В історії України культурна спадщина національного фінансоутворення має свої особливості та традиції, які закладалися на наших землях з найдавніших часів і передавалися наступним поколінням, зокрема у часи історичних державотворчих процесів.

Саме поступальний розвиток національних фінансів одного з періодів українського державотворення, а саме доби Козаччини, і стали предметом уваги цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти дослідження проблематики розвитку національних фінансів висвітлено у працях таких науковців, як: В. Андрущенко, О. Василик, С. Юрій, Ю. Пасічник, В.І. Оспішев та ін. Треба зазначити, що вирішення питань щодо національних фінансів потребують системного підходу і відповідного наукового обґрунтування.

Метою роботи є розгляд розвитку особливостей національних фінансів та висвітлення внеску керманічів Козаччини в національне фінансоутворення.

Виклад основного матеріалу. Процес національного державотворення, після занепаду давньоукраїнської державності – Київської Русі, був продовжений Галицько-Волинським князівством. Галицько-Волинська держава стала головним політичним осередком майбутньої України. Згодом, у 1348 р, Польща захопила Галицьку землю, а в 1377 р. – частину Західної Волині. До Литви відійшли Володимир, Луцьк, Кременець та інші міста Волині. Доба Польсько-Литовських часів характеризується втрачанням атрибутів української державності та національних особливостей законодавчої, судової і податкової систем [8, с. 47]. Західноукраїнські землі підпали під владу чужоземних правителів, припинила своє існування українська державність княжих часів. Натомість, наприкінці XV ст. з'являється нова потужна соціально-політична спільнота – козацтво. Динамічно розвиваючись, козаки створили власне військо та визначили територію – Запорізьку Січ, де існували свої закони і правила поведінки, а також започаткували торгово-економічні відносини, як всередині козацької державності, так і за її межами. Вважаючи на свою могутність та самодостатність, саме Запорізька Січ стала джерелом нових відносин у сфері товарообігу та формування автономної податкової і фінансової системи на українських землях.

Розглядаючи організаційні засади козацького самоврядування на території Січі, можна стверджувати про зародження основ нової української державності та продовження традицій національного державотворення. Система органів влади та військової політики козацької старшини, давала змогу забезпечувати і виконувати усі внутрішні та зовнішні функції, притаманні саме державному устрою. Козацтво стало виразником інтересів нації і відродило Українську державу як спадкоємницю княжої Русі та мало визначальний вплив на становлення національної свідомості українців [11].

Після того, як запорізьке козацтво набуло самостійної державності та налагодило дипломатичні відносини з низкою європейських країн, настав новий етап розвитку фінансової системи на українських землях, зокрема створення відповідних фінансово-економічних інститутів. Почали широко застосовуватись такі поняття, як: "скарб", "публічні прибутки", "податки", "мити", економічний зміст яких, а також механізм їхнього практичного використання, вказують на досить високий рівень розвитку організації фінансових відносин. Їх схема виглядала таким чином: до спільної військової скарбниці надходили податкові платежі від рибних промислів, скотарства, землеробства, полювання, а також митні збори, специфічні акцизи, неподаткові надхо-

дження тощо. Видатки передбачалися на військове спорядження, будівництво укріплень, монастирів, утримання закладів для престарілих козаків, дипломатичних місій та інші цілі.

На початкових етапах становлення козащини важливими джерелами фінансового забезпечення поточних потреб військово-господарського характеру, крім природного багатства чорноземного краю, були: воєнна здобич, торгівля, збір від перевозів, урядове грошове і хлібне забезпечення, подимний податок від кожного двору. Основними джерелами у структурі державних доходів були: прямі податки – подимне, господарська десятина, медове, які сплачували переважно міщани та селяни. Козаки не відробляли панщини та майже не сплачували податків, їх оподаткування замінювалося військовою службою. Постійні податки називалися "поборами", надзвичайні – "стацією". Податки сплачували селяни й міщани [5, с. 175].

Воєнні трофеї, здобуті на війні, розподілялися між усім козацьким товариством після певних відрахунків до скарбниці Січі та на січову церкву. Усі торговці вносили платню до військової скарбниці, тобто казни. На всіх запорізьких базарах особливі уповноважені – військові кантаржії – збирали мито з купців, стежили за точністю мір і ваги, призначали ціну на привезений товар. Податки, якими обкладалося населення, поділялися на постійні, які називалися "поборами", та надзвичайні – "стацію". Головний грошовий податок називався "військовим окладом" і стягувався з селян: з тяглових – 80 копійок, піших – 30, найманих – 70. Козацька скарбниця значною мірою поповнювалася з прибутків привізних і вивізних мит та непрямих податків: оплати з млинів, гут, рудень, шинків, тютюну, дьогтю, селітри тощо. Важливим джерелом прибутків було "мостове" – платня за перевіз через річки, а також за конвоювання та забезпечення безпеки у дорозі [4, с. 175].

Найбільшої могутності Гетьманська влада досягла за часів Богдана Хмельницького, за якого політична влада перебувала в руках козацької старшини, яку очолював гетьман. Після 1654 р. Козацьке військо становило автономну частину російської армії. Однією з найхарактерніших ознак тогочасної Української держави було те, що вона здобула широке міжнародне визнання. Гетьман налагодив зв'язки з представниками Росії, Криму, Туреччини, Польщі, Трансильванії, Молдови. Згодом уряд Б. Хмельницького визнали Венеція, Валахія, Швеція та інші країни. Українська держава закріпилася на міжнародній арені як суверенна та незалежна. Під час формування української фінансової системи Б. Хмельницький враховував місцеві особливості, хоч на фінансову систему Гетьманщини значний вплив мала Річ Посполита. У грошовому обігу залишалися польські та литовські монети.

Завдяки обачливій та ощадливій фінансовій політиці, Б. Хмельницький зумів зосередити у козацькому бюджеті значні суми коштів, достатні для ведення військових компаній та проведення активної військової політики. Універсалом від 28 квітня 1654 р. Б. Хмельницький запровадив митні збори, які стягувалися з іноземних купців, що торгували на території Гетьманщини. Універсал став першою спробою врегулювати тарифну справу Гетьманської України в умовах ліквідації польського правління. Надалі, інші гетьмани також продовжували вже започатковану традицію.

Висувались припущення про те, що гетьман Богдан Хмельницький навіть розпочав карбування власної монети. На жаль, подібні твердження не отримали документальних доказів. В Українській козацькій державі фінанси підпорядковувалися безпосередньо гетьману, в розпорядженні якого перебували державні фінанси та скарбниця Січі. Кошти зі скарбниці йшли на утримання козацької адміністрації, найманого війська, проводилася закупівля озброєння [1, с. 105].

До початку XVIII ст., через відсутність власної грошової одиниці, на території Лівобережної України в обігу були іноземні монети, зокрема: польський злотий, литовська копа, західноєвропейський талер, російський карбованець тощо. У цей період фактично не було посадової особи, яка б відала державними фінансами. У період гетьманування І. Брюховецького (1663-1668 рр.) появляється окремий виборний чин козацької старшини – Генеральний підскарбій, який відав державними фінансами козацького війська, встановлював мито та очолював скарбову канцелярію. Найбільш ранній бюджет у вигляді "ропису доходів і видатків", або фінансовий звіт, з'являється у 1680 р. На Січі здійснювалися досить значні кредитні операції та продаж цінностей з відтермінуванням платежів, а також існував державний кредит. Січова скарбниця створювалася завдяки оподаткуванню промислів і торгових оборотів. Вона була сховищем не лише грошей, а й своєрідним архівом військових клейнодів та оздоб і функціонувала як державне казначейство, куди надходили всі доходи, не витрачені за місцем їх одержання. Вперше було проведено відокремлення державного скарбу від особистих коштів гетьмана, які раніше були нероздільними.

За наступників Б. Хмельницького відбувається трансформація частини державних податків, а також запроваджуються нові. Мито, як один із різновидів податкових зборів та складова фінансової системи, також з'явилося в козацькій Україні з часу набуття нею елементів державності та було безпосередньо пов'язане з історичним розвитком Гетьманської України. Митна система, створена гетьманом Б. Хмельницьким в 1654 р., проіснувала до 15 липня 1754 р., коли російська імператриця Єлизавета Петрівна своїм указом її ліквідувала, а на територію Гетьманщини поширилось російське митне законодавство. Було введено спеціальну посаду екзактора, який контролював надходження митних зборів до військового скарбу, йому допомагали фактори.

Епоха правління Івана Мазепи відзначалася низькою реформ соціального характеру, переважно зменшенням податкового тиску. Згідно з Універсалом 1691 р., селянам давали змогу виробляти для власних потреб горілку, не сплачуючи при цьому податки, а землевласникам забороняли накладати на селян непосильні побори та повинності. Січовий скарб, і надалі, залишався своєрідним сховищем не лише грошей, але й найрізноманітніших цінностей.

Значних успіхів у розбудові основних засад державотворення та фінансово-економічного розвитку було досягнуто за гетьманування П. Орлика. Після обрання його на посаду гетьмана було видано декілька важливих документів, які стосувалися внутрішнього устрою України та її міжнародного визнання: "Пакти й конституція прав і вольностей Запорізького війська", "Угода і Конституція прав і свобод Війська Запорозького", "Вивід прав України" та ін. [7].

У преамбулі Конституції подавалася характеристика тогочасного політичного життя, всебічних утисків та порушень козацьких свобод після Переяславської ради. Зазначалося, що кордон з Польщею повинен бути відновлений по р. Случ, а запорожцям повернені всі відібрані у них землі і поселення. Верховна влада належатиме гетьманові, котрий обиратиметься розширеною козацькою радою. Щоб гетьман, за прикладом московських царів не міг діяти самовільно, його влада буде обмежена постійною участю в управлінні генеральної старшини, а також Генеральною радою, яка скликатиметься тричі на рік.

Документ складався зі 16 статей і починався з урочистої декларації: "Україна обох боків Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування". Конституція П. Орлика не набула чинності, однак значно вплинула на розвиток державних фінансів, визначила пріоритети та напрями подальшого розвитку фінансово-бюджетних відносин. Зокрема: на утримання гетьмана та його родини призначали окремі землі; передбачалось відокремлення державного скарбу від особисто гетьманського; державний скарб передавали в управління генерального скарбника тощо. Вагомий внесок у справу реорганізації скарбового діловодства зробили також лівобережні гетьмани Д. Апостол і К. Розумовський.

У 1764 р., за гетьманування К. Розумовського, було запроваджено правління Малоросійської колегії, яка спричинила ліквідацію основ української державності. Відповідно, на цих українських землях почали діяти закони Російської імперії, що стосувалися усіх сфер суспільного та фінансово-економічного життя. Зокрема, починаючи від 1770 р., бюджетні надходження з України стали однією із вагомих складових загальнодержавних надходжень Російської імперії.

У 1781 р. було реформовано адміністративно-територіальний устрій України та утворено три губернії: Київську, Чернігівську, Новгород-Сіверську, на території яких впроваджено російську податкову систему. Внаслідок скасування митного кордону з Російською імперією, Гетьманщина не тільки позбулася самостійної митної системи, яка була притаманна основним розвиненим країнам Європи, але й втратила одну з основних ознак своєї автономії.

Висновки. На основі здійснено дослідження можна стверджувати, що фінансовий розвиток на українських землях відзначався особливим активністю в часи національного державотворення. Натомість колоніальна залежність давала про себе знати, насамперед, неможливістю проводити власну фінансову політику, яка є одним з основних стрижнів незалежності держави.

З цього приводу, цілком слушною видається думка видатного історика Івана Джиджори, що: "Гетьманщина – се одинока часть України, де український народ найдовше жив у виробленім ним самим державно-автономічним устрою, а через те саме жив і найповніше своїм національно-культурним життям... власне дякуючи довшому, чим деінде, існуванню державно-автономічної окремішності в масі могло сильніше вкорінитися почуття національно-культурної окремішності, так що могло переховатися через пізніші безпросвітні часи аж до порога XIX ст. і послужити зародком національного відродження" [3].

Безумовно, доба Гетьманщини мала величезний вплив на подальше національне відродження, але цей, вкрай необхідний для українського народу та України державотворчий процес, вкотре був перерваний зовнішнім втручанням. Існування Гетьманської держави дозволило продовжити національні традиції та утвердження на українських землях державних органів управління та фінансово-економічного поступу, що сприяло подальшій ідентифікації українства у найрізноманітніших сферах життя, насамперед фінансово-економічного.

Доля інших українських земель склалася так, що спочатку (1772 та 1775 рр.) більша частина Правобережної України: Галичина, Буковина та Волинь – увійшли до складу Австрійської, а пізніше, до Австро-Угорської імперії. Таким чином, фінансово-економічні відносини втратили національну самобутність і набули ознак, властивих державам-поневолювачам.

Література

1. Андрущенко В.Л. Запорозька Січ як український феномен / В.Л. Андрущенко, В.М. Федосов. – К. : Вид-во "Заповіт", 1995. – 173 с.
2. Василик О.Д. Державні фінанси України : підручник / О.Д. Василик. – К. : Вид-во НІРС. – 2000. – 416 с.
3. Гетьманщина як центральне явище української історії. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.aistor.do.am/publ/getmanshina_jak_centralne_javishhe_ukrajinskoji_istoriji/1-1-0-798.
4. Дєєва Н.М. Бюджетна абетка / Н.М. Дєєва, Т.В. Недосєкіна. – Дніпропетровськ : Вид-во "Дніпрокнига", 2004. – С. 175-178.
5. Нечай Н. Нариси з історії оподаткування / Н. Нечай. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.dpa.cv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=160:2009-06-11-12-16-55&catid=8:2009-06-02-11-18-30&Itemid=24.
6. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посібн. / Ю.В. Пасічник. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2002. – 495 с.
7. Прицак О. Конституція Пилипа Орлика / О. Прицак // Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік. – К., 1994.
8. Оспіщев В.І. Фінанси : навч. посібн. / В.І. Оспіщев, Л.І. Лачкова, О.П. Близнюк та ін. / за ред. В.І. Оспіщева. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 366 с.
9. Фінанси: курс для фінансистів : навч. посібн. / за ред. В.І. Оспіщева. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 567 с.
10. Шуст Р.М. Нумізмати́ка: історія грошового обігу та монетної справи в Україні : навч. посібн. / Р.М. Шуст. – К. : Вид-во "Знання", 2007. – С. 63.
11. Щербак В. "Козацький слід" у вітчизняній історії XVI-XVIII ст. / В. Щербак. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/500/1/Scherbak_Kozatskyj_slid.pdf.

Голубка С.М. Основы национальных финансов времен казачьей государственности

Исследован вопрос национальных финансов Украины сквозь историческую призму украинской государственности времен Гетьманщины. Отражены особенности первичных финансовых институтов периода запорожского казачества.

Ключевые слова: налоги, пошлина, Казачья казна, Генеральный подскарбий.

Golubka S.M. The basics of the national financial formation at the times of the Kozaks' state

The article is dedicated to the investigation of the national finance of Ukraine through the historical prism of the Ukrainian statehood at the times of the Kozaks' state. The peculiarities of the institutions of the national financial formation are being covered.

Keywords: taxes, tariffs, Kozaks' Treasury, General treasurer.

УДК 334.021.1

Здобувач Я.Б. Коваль¹ – Інститут регіональних досліджень НАН України

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто механізми впливу громадських інституцій на формування та реалізацію державної політики розвитку підприємництва в Україні. На основі аналізу досвіду роботи громадських організацій та об'єднань в цьому напрямку розроблено пропозиції щодо створення сприятливого середовища для активізації роботи громадського сектору щодо розвитку підприємництва.

Ключові слова: громадські інституції, підприємництво, вплив громадського сектору на державну політику розвитку підприємництва.

В умовах формування ринкової економіки України соціального спрямування необхідно створити дієвий механізм взаємодії представників підприємництва та держави шляхом створення ефективних громадських організацій. Вирішення проблем економічного й соціального розвитку будь-якої держави потребує розвитку підприємницької діяльності і, насамперед, малого та середнього бізнесу. На думку експертів Європейської економічної комісії, малі й середні підприємства вважають однією з головних рушійних сил економічного розвитку. Окрім того, важливим елементом в системі підтримки розвитку малого підприємництва є рівень самоорганізації суб'єктів підприємницької діяльності (кількість громадських об'єднань підприємців, географія їхнього поширення та впливу, взаємодія з органами влади, взаємодія з іншими громадськими об'єднаннями та політичними інститутами). Тому дуже важливим питанням є забезпечення участі громадськості у процесі прийняття рішень органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування стосовно формування та впровадження державної політики розвитку підприємництва в Україні.

Проблема розвитку підприємництва постійно перебуває в центрі уваги відомих зарубіжних та вітчизняних науковців та практиків. Вплив громадських організацій на суспільно-економічне життя країни та його особливості досліджено у працях таких вчених, як Т. Акимов, О. Вінніков, В. Гаєць, С. Кириченко, А. Колодій, Р. Краплич, З. Смирнов та інших. Зокрема питання активізації діяльності суб'єктів підприємництва є не тільки предметом дослідження сучасних науковців, працівників державних структур, освітян, підприємців, громадських діячів, але й об'єктом закордонних фахівців та часто фігурують на сторінках фахових видань. При цьому практично кожна держава формує та впроваджує свою політику щодо розвитку підприємництва та механізми її реалізації, формує законодавчу базу, що регламентує і стимулює підприємницьку діяльність в тих напрямках, які є найбільш важливі для національної економіки [8]. Але водночас необхідно зазначити, що недостатньо досліджується такий важливий і ефективний напрям розвитку підприємництва як самоорганізація суб'єктів підприємницької діяльності, а саме створення громадських організацій, об'єднань, асоціацій підприємців, як дієвого ва-

¹ Наук. керівник: проф. Я.М. Кашуба, канд. екон. наук – Державний університет фізичної культури